

Σύντομο άρθρο Brief communication

Ψυχιατροδικαστική και ισλαμικό δίκαιο

Γ. Τζεφεράκος, Ε. Λύκουρας, Α. Δουζένης

2η Ψυχιατρική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών – ΠΓΝ «Αττικόν», Αθήνα

Ψυχιατρική 2014, 25:303–308

Το Ισλάμ, όπως ο Χριστιανισμός, είναι μία από τις μονοθεϊστικές θρησκείες, που υπάρχουν στον κόσμο και αποτελεί την κυρίαρχη θρησκεία σε 56 χώρες περίπου. Οι οπαδοί του ονομάζονται μουσουλμάνοι και αριθμούν περί το 1,2 δισεκατομμύρια παγκοσμίως. Το Ισλάμ προσβύει έναν ολοκληρωμένο τρόπο και μοντέλο ζωής, που υπερβαίνει τις κοσμικές εξουσίες και τους κανόνες που εκπορεύονται από αυτές. Αυτό σημαίνει ότι οι θεϊκές προέλευσης νόμοι, όπως διαγράφονται και διατυπώνονται μέσα στα ιερά κείμενα του Ισλάμ, πρέπει να υπερέχουν των νόμων του κράτους. Στις αμιγώς ισλαμικές χώρες, όπως π.χ. η Σαουδική Αραβία, επικρατεί το ισλαμικό δίκαιο ή η λεγόμενη *Shari'ah*, που σημαίνει το μονοπάτι. Ο δρόμος, δηλαδή, που πρέπει να ακολουθήσει κάθε πιστός μουσουλμάνος, σύμφωνα με τις εντολές του Θεού. Η σχέση του Ισλάμ με την ψυχική υγεία παρουσιάζει ενδιαφέρουσες ιδιαιτερότητες: από τη μία μεριά είναι έντονη και επιτακτική η ανάγκη προστασίας και φροντίδας ευπαθών ομάδων και ανθρώπων, και από την άλλη υπάρχουν οι λαϊκές προκαταλήψεις και ο κοινωνικός στιγματισμός. Ο ισλαμικός κόσμος υπήρξε πρωτοπόρος στις απαρχές της ιστορικής του διαδρομής όσον αφορά σε θέματα ψυχικής φροντίδας και περίθαλψης, χαρακτηριστικό όμως που ατόνησε με το πέρασμα των αιώνων. Σήμερα, στο μεγαλύτερό του μέρος, οι υπηρεσίες ψυχικής υγείας υπολείπονται σημαντικά των αντίστοιχων του δυτικού κόσμου. Την ίδια περίπου ιστορική πορεία ακολούθησε και ο μεταιχμιακός, μεταξύ Δικαίου και Ψυχιατρικής, τομέας της Ψυχιατροδικαστικής. Στην ιστορική αυτή πορεία, πάντως, μπορούμε να διαπιστώσουμε αρκετά κοινά στοιχεία με την αντίστοιχη πορεία της Ψυχιατροδικαστικής στην αρχαία ελληνική νομική παράδοση, το ρωμαϊκό δίκαιο και το σύγχρονο ευρωπαϊκό δίκαιο.

Λέξεις ευρετηρίου: Ισλάμ, ψυχική υγεία, ψυχιατροδικαστική, ισλαμικό δίκαιο.

Εισαγωγή

Το Ισλάμ είναι μια μονοθεϊστική θρησκεία και ιδρυτής της είναι ο προφήτης Μωάμεθ, ο οποίος γεννήθηκε το 570 μ.Χ. Ο Μωάμεθ, ένας έμπορος που διαλογιζόταν σε μια ερημική σπηλιά κοντά στη Μέκκα, σε ηλικία 40 ετών άρχισε να ακούει τα λόγια του Θεού

(Αλλάχ), τα οποία μεταφέρονταν σε αυτόν από τον αρχάγγελο Γαβριήλ. Αυτό συνεχίστηκε για 23 χρόνια, μέχρι τον θάνατό του το 632 μ.Χ. Υπό τον φόβο πολιτικών διώξεων μετακινήθηκε από τη Μέκκα στη Μεδίνα το 622 μ.Χ. Το γεγονός αυτό (*hijra*) σηματοδοτεί την έναρξη του Ισλαμικού ημερολογίου, το οποίο αποτελείται από 12 σεληνιακούς μήνες, έχει 354 ημέ-

ρες και δεν σχετίζεται με εποχές.¹ Στη Μεδίνα ίδρυσε την πρώτη κοινότητα των οπαδών του. Οι οπαδοί του Ισλάμ ονομάζονται μουσουλμάνοι και πιστεύουν ότι οι επιταγές της θρησκείας τους βρίσκουν εφαρμογή σε κάθε τομέα της ζωής τους, αποτελώντας ένα ολοκληρωμένο μοντέλο ζωής.² Οι μουσουλμάνοι είναι η πλειοψηφία σε 56 χώρες, ενώ υπολογίζεται ότι αποτελούν το ένα πέμπτο των ανθρώπων παγκοσμίως (1,2 δισεκατομμύρια).³

Νομοθεσία στο ισλαμικό δίκαιο

Ο ισλαμικός νόμος ή Shari'ah, που σημαίνει το μονοπάτι, ξεκίνησε να διαμορφώνεται από τον Abu Hanifah (699–767 μ.Χ.) μέσα από την ανάγκη κοινωνικής αναδόμησης, η οποία να στηρίζεται στην αρχή της αλληλεγγύης και της συμπόνιας, ενάντια στη διεφθαρμένη διακυβέρνηση των Umayyad (661–750 μ.Χ.).⁴ Η Shari'ah εφαρμόζεται σε χώρες της Μέσης Ανατολής, Αφρικής και Ασίας,⁵ από τις οποίες η Σαουδική Αραβία εφαρμόζει την πιο καθαρή της μορφή. Σε πολλές από αυτές, πάντως, ιδιαίτερα σε παλιές ευρωπαϊκές αποικίες, παρατηρείται το φαινόμενο να ισχύουν μείγματα δικαίων.⁶ Για παράδειγμα στο βόρειο τμήμα της Νιγηρίας, όπου η πλειοψηφία του πληθυσμού είναι μουσουλμάνοι, ισχύει και το ισλαμικό αλλά και το αγγλοσαξονικό δίκαιο, ενώ στο νότιο τμήμα ισχύει μόνο το δεύτερο.⁷ Στην Αίγυπτο, το ισλαμικό δίκαιο εφαρμόζεται στον μουσουλμανικό πληθυσμό σε θέματα οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου, αλλά και σε ζητήματα ατομικής φύσεως. Αν και οι μη μουσουλμάνοι υπόκεινται στους νόμους της Shari'ah όσον αφορά σε θέματα κληρονομικά, σε όλα τα υπόλοιπα ζητήματα επιτρέπεται η εφαρμογή του εθνικού δικαίου.⁸

Η νομοθεσία, τα κείμενα της οποίας ονομάζονται Naḥḥ, στο ισλαμικό δίκαιο έχει θεϊκή και όχι ανθρώπινη προέλευση. Αντίστοιχη αντίληψη, περί της θείας προελεύσεως των νόμων, μπορούμε να εντοπίσουμε και στην αρχαία Ελλάδα:⁹ η νομοθεσία του Λυκούργου συνετάγη κατ' εντολήν ή μετά από σύμφωνη γνώμη του Απόλλωνα. Τα κείμενα, λοιπόν, του ισλαμικού δικαίου αποτελούνται από:¹⁰

1. Το Aḥkām του Qur'an (Κορανίου), που είναι 500 περίπου στίχοι-εντολές.

2. Τη Hadith, που είναι η καταγραφή της ζωής του προφήτη Μωάμεθ.

Οι εντολές του Κορανίου είναι πέραν πάσης αμφισβήτησης. Κάποιοι από αυτούς τους στίχους-εντολές είναι πιο εξειδικευμένοι, ενώ κάποιοι άλλοι έχουν γενικότερο χαρακτήρα, χωρίς όμως να μπορούν να καλύψουν κάθε πιθανή κατάσταση ή ερώτημα. Για τον λόγο αυτόν, οι νομικοί μελετητές του ισλαμικού δικαίου καλούνται να ασκήσουν την ijtihad, δηλαδή την ευσυνείδητη και λογική αναγωγή των εντολών από το Κοράνι και τη Hadith στις συνεχώς μεταβαλλόμενες προκλήσεις της κάθε εποχής. Η άσκηση της ijtihad γίνεται με βάση αυστηρά καθορισμένες αρχές, που ονομάζονται uḥūl al-fiqh, και οι οποίες αποτελούν και αυτές πηγές δικαίου. Οι κυριότερες από αυτές είναι: (1) Η Ijmā', που σημαίνει νομική ομοφωνία, και (2) Η Qiya's, που σημαίνει αναλογία.

Τα κείμενα της Hadith, σε αντίθεση με αυτά του Κορανίου, δεν έχουν όλα την ίδια σταθερότητα, ομοιομορφία και βαρύτητα. Από αυτά τα κείμενα, εκείνα που αναγνωρίζονται ως τα πλέον σημαντικά, με ιδιαίτερα βαρύνουσα σημασία και καθολική αποδοχή, ονομάζονται Sunnah. Υπάρχουν έξι αναγνωρισμένες συλλογές της Sunnah, οι οποίες γράφτηκαν τον 9ο και 10ο αιώνα μ.Χ.³

Με την πάροδο του χρόνου αναπτύχθηκαν διάφορα μοντέλα νομικής προσέγγισης των ιερών κειμένων, μέσω της Fiqh, τα οποία εξελίχθηκαν τελικά σε 4, κυρίως, «σχολές» του ισλαμικού δικαίου: (1) Mālikī, (2) Shāfi'i, (3) Ḥanbalī, (4) Ḥanafī.⁹

Ψυχική υγεία στον ισλαμικό κόσμο

Οι τρεις βασικές τάσεις στην ψυχιατρική, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, είναι:^{11,12} (α) Η Οργανική προσέγγιση, που εξηγεί τις ψυχικές νόσους με βάση βιολογικούς όρους, (β) Η Ψυχολογική, που προσεγγίζει τις ενδοψυχικές συγκρούσεις και (γ) Η «Μαγική» ή «Ιερά», που εισάγει την έννοια του υπερφυσικού και του θεϊκού στοιχείου στην ψυχική διαταραχή. Οι τρεις αυτές συνιστώσες, στον ισλαμικό κόσμο, βρίσκονται σε μια δυναμική και μεταβαλλόμενη ισορροπία. Ισορροπία ανάμεσα στις προκαταλήψεις και στον κοινωνικό στιγματισμό, από τη μία μεριά, και στην έντονη θρησκευτική και ηθική υποχρέωση να στηριχθούν ευπαθείς ομάδες ανθρώπων από την άλλη.

Ο ισλαμικός κόσμος, στα πρώιμα χρόνια του, υπήρξε πρωτοπόρος όσον αφορά στην ψυχική υγεία και στην επιστήμη της ψυχιατρικής. Τα πρώτα ψυχιατρικά νοσοκομεία ιδρύθηκαν σε αραβικές χώρες:^{13,14} Βαγδάτη 705 μ.Χ. (κατά τη διάρκεια της βασιλείας του χαλίφη El Waleed ibn Abdel Malek), Κάιρο 800 μ.Χ. και Δαμασκός 1270 μ.Χ., ενώ το πρώτο ψυχιατρικό άσυλο στη Δυτική Ευρώπη, το Bethlem Hospital του Λονδίνου, ιδρύθηκε τον 13ο αιώνα.¹⁵ Σημαντικές φυσιολογικές της αραβικής ιατρικής είναι ο Ραζής (860–932 μ.Χ.) και ο Αβικέννας (980–1037 μ.Χ.).¹⁶ Έχουν πλούσιο συγγραφικό έργο όπως π.χ. το Kitab al-Hawī και το Al-Qanun fi al-tibb, που είναι πολύτιμα ιατρικά συγγράμματα. Καταπολέμησαν τη δεισιδαιμονία (που είχε ήδη επικρατήσει στον χριστιανικό κόσμο¹⁷), υιοθέτησαν την ιπποκρατική οργανική ψυχιατρική και εφάρμοσαν ψυχολογικές μεθόδους θεραπείας.

Στον κόσμο υπάρχουν περισσότερες από 50 ισλαμικές χώρες, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολη μια απλή περιγραφή των υπηρεσιών ψυχικής υγείας στις χώρες αυτές. Κάποιες παρέχουν προηγμένες θεραπείες¹⁸ και έχουν σύγχρονο νομικό πλαίσιο (Σουδάν 1998, Ιορδανία 2002, Ομάν 1992), ενώ αντίθετα σε κάποιες άλλες η θεραπεία των ψυχικά ασθενών περιλαμβάνει καυτηριασμό, εξορκισμό και σωματική βία. Οι περισσότερες, πάντως, αραβικές χώρες είτε δεν έχουν συγκεκριμένη νομοθεσία για την ψυχική υγεία (Υεμένη, Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Μπαχρέιν) είτε το αντίστοιχο νομικό πλαίσιο είναι αρχαιώμενο (Αίγυπτος 1944, Μαρόκο 1959, Συρία 1981),⁸ δεν έχουν πιστοποιημένη εκπαίδευση στην ψυχιατροδικαστική και οργανωμένες ψυχιατροδικαστικές υπηρεσίες,¹⁹ ενώ διάχυτη είναι η λαϊκή πεποίθηση ότι η ψυχική νόσος οφείλεται είτε σε τιμωρία από τον Θεό είτε σε δαιμονοκατοχή.^{1,20,21} Πολλές φορές οι άνθρωποι καταφεύγουν σε θρησκευτικούς θεραπευτές²² οι οποίοι χρησιμοποιούν στίχους του Κορανίου ως θεραπευτικό μέσο. Είναι δε τόσο μεγάλη η επιρροή των θεραπειών αυτών, που σε ορισμένες χώρες αναγνωρίζεται η αναγκαιότητα της ενσωμάτωσής τους στο εθνικό σύστημα υγείας.

Αξίζει να σημειωθεί η σημασία που αποδίδει ο ισλαμικός νόμος στην έννοια της εμπιστευτικότητας ανάμεσα στον ιατρό-θεραπευτή και τον ασθενή.

Το ιατρικό απόρρητο είναι ιερό, σύμφωνα με τη Shari'ah, αφού ακόμα και οι δικαστές δεν μπορούν να πιέσουν έναν ψυχίατρο να αποκαλύψει πληροφορίες που του έχει εμπιστευτεί ο ασθενής του. Είναι τέτοια η σημασία της εμπιστοσύνης στη θεραπευτική σχέση, ώστε κάποιες σχολές υποστηρίζουν ότι ο Θεός δεν θα τιμωρήσει έναν γιατρό ο οποίος θα καταθέσει ψευδώς σε μια δίκη προκειμένου να διαφυλάξει το ιατρικό απόρρητο.² Πάντως, σε δίκες μουσουλμάνων γίνονται δεκτές απόψεις και γνώμες μόνο μουσουλμάνων ψυχιάτρων.³

Παρόλη τη σπουδαιότητα που αποδίδει το ισλαμικό δίκαιο στο απαραβίαστο του ιατρικού απορρήτου, φαίνεται ότι σε περιπτώσεις αποπειρών αυτοκτονίας η ισχύς του αποδυναμώνεται.² Η αυτοκτονία θεωρείται βαρύτατη αμαρτία, μια μορφή δολοφονίας (στη Δύση, κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, ο όρος που χρησιμοποιείτο για την αυτοκτονία ήταν "self murder", ο οποίος αντικαταστάθηκε σχετικά πρόσφατα από τον όρο "suicide"²³), απαγορεύεται αυστηρά από τον νόμο και η απόπειρα αυτοκτονίας θεωρείται βαρύτατο έγκλημα.²⁴ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι απόπειρες αυτοκτονίας σπάνια να καταγράφονται ως τέτοιες (η παραδοχή μιας απόπειρας θα μπορούσε να οδηγήσει σε άσκηση διώξεως εναντίον του ασθενούς), καθιστώντας ιδιαίτερα επισημασμένες οποιεσδήποτε εκτιμήσεις για τη συχνότητά τους.^{1,15} Εκτός από την αυτοκτονία, άλλες απαγορευμένες πράξεις (όπως στον Ιουδαϊσμό και στον Χριστιανισμό) είναι η ομοφυλοφιλία, οι εξωσυζυγικές σχέσεις, η πορνεία και η κατανάλωση αλκοόλ.²⁵

Ψυχιατροδικαστική και ισλαμικό δίκαιο

Η έννοια του mens rea, της ένοχης πρόθεσης, είναι πλήρως αποδεκτή και στο ισλαμικό δίκαιο. Δεν υπάρχει έγκλημα, εάν δεν υπάρχει εγκληματική πρόθεση. Αντίστοιχη ανάδειξη της σπουδαιότητας του υποκειμενικού στοιχείου μιας εγκληματικής πράξης (και όχι μόνο του αποτελέσματος της πράξης αυτής) παρατηρείται σταδιακά στη Δυτική Ευρώπη μέσω της «δημοσιοποίησης» του ποινικού δικαίου, η οποία κορυφώνεται κατά την περίοδο της βασιλείας του Καρλομάγνου (768–814 μ.Χ.).²⁶ Σε σχέση με την πρόθεση του δράστη, οι εγκληματικές πράξεις χωρίζονται σε:⁹ (1) 'Amd, εκ προμελέτης και (2) Khaṭā,

εξ αμελείας. Υπάρχει και μια τρίτη κατηγορία, η οποία αναφέρεται μόνο σε περιπτώσεις ανθρωποκτονιών: (3) η *Shibh al-'amd*, δηλαδή η οιονεί από πρόθεση ανθρωποκτονία. Η κατηγοριοποίηση του ισλαμικού δικαίου, τουλάχιστον όσον αφορά στις ανθρωποκτονίες, θυμίζει την αντίστοιχη τριμερή κατηγοριοποίηση που προέβλεπε το ποινικό δίκαιο του Δράκοντα. Είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε εδώ ότι εάν η οικογένεια του θύματος αποφασίσει να δεχτεί αποζημίωση και να μην τιμωρηθεί ο δολοφόνος, τότε ο τελευταίος αφήνεται ελεύθερος, εκτός εάν υπάρχει απόφαση των αρχών για επιπρόσθετη τιμωρία. Αντίθετα, εάν η οικογένεια δεν δεχτεί την αποζημίωση, τότε οι αρχές δεν μπορούν να τροποποιήσουν την ποινή. Όλη αυτή η διαδικασία μοιάζει πολύ με τις αντίστοιχες διαδικασίες της «ποινής» και της «αιδέσεως», του συμβιβασμού των αντιδίκων, δηλαδή, είτε με χρηματική αποζημίωση είτε με συγχώρεση, που υπήρχε στο δίκαιο των ομηρικών χρόνων.

Σύμφωνα με τη *Shari'ah*, οι παράφρονες (*Majnun*, που σημαίνει επίσης δάσκαλος, μάγος ή προφήτης) έχουν διαταραγμένη τη λειτουργία της κρίσης και της βούλησης, με αποτέλεσμα να μη μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για τις πράξεις τους. Η «παραφροσύνη» στα αραβικά ονομάζεται *Junūn* και η ετυμολογική ρίζα της σημαίνει «κρυμμένο» ή «αόρατο». Η ετυμολογία αυτή οφείλεται στην πεποίθηση ότι η παραφροσύνη – ψυχική διαταραχή οφείλεται στην κατοχή του ασθενούς από «αόρατα» ή «κρυφά» πνεύματα (*jinn*). Στην αραβική γλώσσα η λέξη "*jinn*" έχει πολλές έννοιες, όπως καταφύγιο, ασπίδα, οθόνη, έμβρυο και τρέλα. Σύμφωνα με την ισλαμική θρησκεία, το "*jinn*" είναι ένα υπερφυσικό πνεύμα που μπορεί να πάρει μορφή ανθρώπου ή ζώου και να είναι είτε καλό είτε κακό.¹⁵

Η παραφροσύνη μπορεί να είναι: (α) Απόλυτη ή συνεχής, (β) Διαλείπουσα, και (γ) Μερική.⁹ Ο ισλαμικός νόμος, λοιπόν, εισάγει την τριμερή κατηγοριοποίηση της παραφροσύνης προσεγγίζοντας αρκετά τις αρχές που αποδέχεται ο Ελληνικός Ποινικός Κώδικας, ο οποίος στα άρθρα 34, 35 και 36 περιγράφει τις απαραίτητες προϋποθέσεις για το ακαταλόγιστο ή τον μερικό καταλογισμό των εγκληματικών πράξεων, ενώ παράλληλα εισάγει την έννοια της "*actio libera in causa*". Στην περίπτωση της διαλείπουσας παραφροσύνης θα πρέπει να αποδειχτεί ότι

η εγκληματική πράξη έγινε κατά τη διάρκεια της ενεργού φάσης της όποιας ψυχικής διαταραχής, ώστε να μην υπάρχει καταλογισμός της πράξης αυτής. Σε αντίθετη περίπτωση, η πράξη είναι πλήρως καταλογιστέα. Η ομοιότητα με την έννοια των "*lucida intervalla*" ή "*intermissio*" του ρωμαϊκού δικαίου και των «ἀνακωχών» ή «διαλειμμάτων» του βυζαντινού δικαίου είναι εμφανής. Ως προς τον καταλογισμό, το ισλαμικό δίκαιο αναγνωρίζει άλλες δύο κατηγορίες, παρόμοιες με την παραφροσύνη: (α) τη *Dahish*, που σημαίνει «αιφνίδιο σάστισμα», και (β) την *'Atah*, που σημαίνει νοητική υστέρηση ή άνοια.

Τέλος, αξίζει να σημειώσουμε τη στάση του ισλαμικού δικαίου ως προς το πολύ σημαντικό ζήτημα της ακούσιας νοσηλείας. Σύμφωνα με την αρχή της *Al-Hajjer*, το κράτος μπορεί να αναλάβει την οικονομική διαχείριση της περιουσίας ενός ατόμου, εάν αυτό δεν την ασκεί «σωστά». Επεκτείνοντας την ισχύ και σημασία της νομικής αυτής διαδικασίας, η *Shari'ah* αποδέχεται την αναγκαστική νοσηλεία, με βάση όμως την «ανάγκη για θεραπεία» του ατόμου (συμπεριλαμβάνοντας ασθενείς με διαταραχή χρήσης ουσιών) και όχι με βάση το κριτήριο της επικινδυνότητας.² Η αντίστοιχη νομοθεσία στις περισσότερες χώρες της ΕΕ προβλέπει την αναγκαστική νοσηλεία είτε για λόγους επικινδυνότητας (Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία) είτε για τον συνδυασμό ανάγκης για θεραπεία ή επικινδυνότητας (Δανία, Φινλανδία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ηνωμένο Βασίλειο). Μόνο τρεις χώρες χρησιμοποιούν το κριτήριο της ανάγκης για θεραπεία: Ιταλία, Ισπανία, Σουηδία.

Συμπεράσματα

Η μελέτη άλλων πολιτισμών και η εξοικείωση με τις ιδιαιτερότητές τους έχει καταστεί αδήριτη ανάγκη σε έναν κόσμο που συνεχώς αλλάζει. Μέσα από τη μελέτη αυτή διαπιστώνουμε ότι, παρόλες τις διαφορές μας, υπάρχουν πολλά κοινά σημεία, τα οποία μπορούν και πρέπει να αποτελέσουν το εφαλτήριο για έναν ειλικρινή και ισότιμο διάλογο μεταξύ των λαών. Η αναγκαιότητα αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία στον χώρο της Ψυχιατρικής και της Ψυχιατροδικαστικής, όπου η υποκειμενική πραγματικότητα και ταυτότητα του κάθε ανθρώπου βρίσκεται σε μια δυναμική και εύπλαστη ισορροπία με τις συνθήκες γύρω του.

Forensic psychiatry and islamic law

G. Geferakos, L. Lykouras, A. Douzenis

2nd Psychiatric Department, University of Athens, "Attikon" General Hospital, Athens, Greece

Psychiatriki 2014, 25:303–308

Islam is the second most popular monotheistic religion in the world. Its followers, the Muslims, are about 1.2 billion people and are the majority in 56 countries around the globe. Islam is an holistic way and model of life and its rules, according to a large proportion of Muslims, should have more power than the laws deriving from any secular authority. This means that the divine laws, as depicted from Islam's holy scripts, should be the laws of the land. In the strict Islamic states, as Saudi Arabia, the Islamic law or the Shari'ah prevails. Shari'ah means the path, the road each faithful Muslim should follow according to the rules of God. The Islamic views on mental health have some interesting characteristics: on the one hand, the moral necessity for the protection and care of the vulnerable individuals is very strong, but on the other hand superstitions and stigmatization influence the peoples' attitude against mental health patients. At the beginning of its historical course, Islamic world was a pioneer concerning mental health care. Unfortunately, as time passed by, we have observed considerable regression. In our days mental health services provided in most of the Islamic states cannot be considered adequate according to modern Western standards. The same course characterizes the Forensic Psychiatric services and the relevant legislation in the Islamic world.

Key words: Islam, mental health, forensic psychiatry, Islamic law.

Βιβλιογραφία

- Dubovsky SL. Psychiatry in Saudi Arabia. *Am J Psychiatry*, 1983, 140:1455–1459
- Chaleby KS. Issues in Forensic Psychiatry in Islamic Jurisprudence. *Bull Am Acad Psychiatry Law*, 1996, 24:117–124
- Pridmore S, Iqbal Pasha, M. Psychiatry and Islam. *Australasian Psychiatry* 2004, 12:380–385
- Bloom J, Blair S. *Islam: A Thousand Years of Faith and Power*. TV Books, New York, 2000
- Abdalla-Filho, E, Bertolote, JS. Forensic psychiatric systems of the world. *Rev Bras Psiquiatr* 2006, 28(Supl II):56–61
- Brown D. *A new Introduction to Islam*. Blackwell Publishing, Oxford, 2004
- Mafullul, YM. Forensic Psychiatry in Nigeria: the current status. *Am J Forens Psychiatry* 2003, 24:45–64
- Gharaibeh N. *Psychiatry and Arab Laws*. Arabpsynet e. Journal, 2008:20
- Κυριακόπουλος, Π. *Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο*. 2η έκδοση. Σύγχρονη Εκδοτική, Αθήνα, 2002
- Chaleby, KS. Forensic Psychiatry in Islamic Jurisprudence. 2nd ed. Petaling Jaya: The international institute of Islamic thought, 2004
- Alexander FR, Selesnick SH. *The history of Psychiatry*. Harper & Row, New York, 1966
- Roccatagliata G. *A History of Ancient Psychiatry*. Greenwood Press, Connecticut, 1986
- Mohit, A. Mental health and psychiatry in the Middle East: historical development. *Eastern Mediterran Hlth J* 2001, 7:336–347
- Youssef, HA, Youssef, FA. Evidence for the existence of schizophrenia in medieval Islamic society. *Hist Psychiatry* 1996, 7: 55–62
- Forshaw D, Rollin H. The history of forensic psychiatry in England. In: Bluglass R, Bowden P (eds) *Principles and Practice of Forensic Psychiatry*. Churchill-Livingstone, Edinburgh, 1990: 61–101
- Okasha, A. Mental Health in Egypt. *Isr J Psychiatry Relat Sci* 2005, 42:116–125
- Χαρτοκόλλης Π. *Εισαγωγή στην Ψυχιατρική*. Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1991:37–43
- Murad I, Gordon H. Psychiatry and the Palestinian population. *Psychiatr Bull* 2002, 26:28–30
- Okasha, A. Mental Health services in the Arab world. *Arab Stud Quart* 2003, 25:112–116
- Gilani AI, Gilani UI, Kasi PM, Khan MM. Psychiatric Health laws in Pakistan: From lunacy to mental health. *PLoS Med* 2005, 2:e317
- Alyahya, F. Saudi Arabia: acknowledging problems in a transitional culture. In: Appleby L, Araya R (eds) *Mental Health Services in the Global Village*. Gaskell, London, 1991

22. Al-Subaie A. Traditional Healing experiences in patients attending a university out - patient clinic. *Arab J Psychiatry* 1994, 5: 83-91
23. Mora G. The mentally ill in the Middle Ages. *J Hist Behavior Sci* 1995, 31:236-249
24. Eapen, Valsamma and El-Rufaie. Country Profile: United Arab Emirates (UAE) *Intern Psychiatry* 2008, 2:38-40
25. Elsayed YA, Al-Zahrani M, Rashad MM. Characteristics of mentally ill offenders from 100 psychiatric court reports. *Ann Gen Psychiatry* 2010, 9
26. Κουράκης Ν. *Ποινική Καταστολή*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2009:74-111
27. Biscardi Arn. *Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο*. Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα, 2005:274-276
28. Κουράκης Ν. *Θεωρία της ποινής*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2008:2-10
29. Scheltema HJ, Holwerda D, Van Der Wal N. *Basilicorum libri IX*. Groningen, Bouma's Boekhuis Wolters Noordhoff, 1955-1988
30. Ζερου Ι, Ζερου Ρ. *Jus Graecoromanum II*. Athens, 1931, Aalen: 1962 (επανέκδοση)
31. Salize HJ, Dressing H, Peitz M. Compulsory Admission and Involuntary Treatment of Mentally Ill Patients – Legislation and Practice in EU-Member States (Final report). Mannheim: European Commission –Health & Consumer Protection Directorate– General Research Project, 2002

Αλληλογραφία: Κ.Γ. Τζεφεράκος, Ψυχίατρος, Διον. Αιγινίτου 8, 115 28 Αθήνα, Τηλ: 6932 733 592
e-mail: tzefgr@yahoo.gr